

Ovo djelo, kao i prethodna, proizišla su iz predanog rada i pera filozofa koji posjeduje zavidno znanje i iskustvo u oblasti bioetike. Bioetika, a napose integrativna, nije nepoznata našem čitateljstvu, čemu umnogome doprinose mnogi koji u Bosni i Hercegovini vrijedno rade na poboljšanju kulture bioetičkog diskursa. Uz brojne znanstvene, stručne i popularne radove s područja filozofije, religijologije, bioetike i lovstva, objavio je i knjige *Bioetički mozaik. Pokušaj prikaza okolišne problematike u bioetičkom kontekstu* (2009.) i *Znanje i destrukcija. Integrativna bioetika i problemi zaštite okoliša* (2011.).

Ova knjiga prvenstveno je namijenjena studentskoj populaciji, ali i svima onima koji u svom intelektualnom profiliranju nastoje imati uvida u ovu problematiku. Ova knjiga, također, može poslužiti kao svojevrsan prilog i koristan izvor prilikom pripreme izvornih naučnih radova, eseja, priloga za razne časopise društveno-humanističke orijentacije. Iako djelo nije novina u našim akademskim krugovima, možemo naglasiti da itekako može poslužiti studentima religijologije, teologije, filozofije u njihovu studiju i kritičkom promišljanju.

Hamza Muratspahić

UDK 316.62:32

Kompendij političkog ponašanja Džebraila Bajramovića

Džebrail Bajramović, Političko ponašanje, Platform CMC d.o.o Sarajevo, Sarajevo, 2014.

Knjiga *Političko ponašanje* autora Džebraila Bajramovića zasigurno predstavlja vrijedan politički diskurs u znanstvenom opusu politike kao najznačajnijeg oblika društvene svijesti, što je autor, aplicirajući na bh. društveno-političke prilike, s ovom knjigom nastojao

unijeti novo svjetlo u ovaj segment društvene znanosti.

Džebrail Bajramović, rođeni Goraždanin, s navršениh 19 godina stao je u redove odbrane svoga grada, kojeg su agresorske horde s krajnje morbidnom strašću razarale tokom cijelog nemilosrdnog

i najprljavijeg rata protiv Bosne i Hercegovine, a posebno protiv Bošnjaka, koji su za velikodržavne interese predstavljali remetilački faktor. Uključivši se tako, kao dobrovoljac u redove Armije Bosne i Hercegovine na prvim linijama goraždanskog pakla, Bajramović je više puta ranjavan, a kao neustrašivi borac, u jednom direktnom okršaju izgubio je lijevu nogu. Za ukupan doprinos oslobodilačkoj borbi Džebrail Bajramović nalazi se među 1742 osobe sa ordenom "Zlatni ljiljan", najvećim vojnim odlikovanjem Armije Republike Bosne i Hercegovine, koje se dodjeljivalo vojnicima i oficirima za najsmjelije, najhrabrije i najtaktičnije podvige protiv agresora, a koje se može porediti s nekadašnjim odlikovanjem Narodnog heroja u SFRJ. Zato on s pravom može lamentirati nad svime što ulazi u opus ove zemlje, za razliku od mnogih koji nisu shvatili odbranu zemlje kao najvišu moralnu i pravnu dužnost, a koji danas prednjače u kritici svega postojećeg. Zbog toga se Džebrail Bajramović s ovom knjigom okušao u političkoj teoriji, ali također i u praktičnom dijelu politike s kandidaturom za člana predsjedništva Bosne i Hercegovine u ime Stranke dijaspore na općim izborima 2014.

Knjiga *Političko ponašanje* autora Džebraila Bajramovića u

izdavaštvu Platform CMC d.o.o Sarajevo, izašla je početkom 2014, s pet poglavlja, strana 183. Za svoj diskurs autor je fokusirao dva temeljna sociološka fenomena: ponašanje i politiku, analizirajući ih pojedinačno kao i u njihovu korelacijskom suodnosu. U tom smislu autor je nastojao u svom analitičkom diskursu reanimirati ove prastare fenomene, kojim su se bavili znanstvenici od najstarijih vremena: od antropološkog perioda u grčkoj filozofiji, od Sofista, Platona, Aristotela do Maxa Webera, Talkota Parsonsa i modernih sociologa, politologa, psihologa i drugih znanstvenika, koji su nastojali rasvijetliti ovu životno važnu društvenu problematiku.

Društveno ponašanje (djelatnost, radnja, držanje, pristup, odnos spram drugog i drugačijeg, racionalan govor, društvena interakcija i dr.) predstavlja svjesnu čovjekovu aktivnost i odnos prema prirodnoj i društvenoj sredini, dok je političko ponašanje, kao dio općeg ponašanja, ponašanje u čijoj osnovi stoje politički motivi, interesi i ciljevi, neodvojivi od realnog, svakodnevnog života. Tako, dok je opće, društveno ponašanje sastavni dio ljudskog društva od prvih oblika društvenih zajednica, političko ponašanje svoje korijene vodi iz prvih oblika državnih organizacija i shodno tome ru-

dimentarnih oblika politike kao vještine vođenja i uređenja tih državnih oblika. Shodno tome, politika se od svog prabitka pa do danas s pravom može pojmiti kao znanost ili nauka o državi. Sam izraz “političko ponašanje” upotrijebio je 1937. švedski politolog Herbert Tingsten u radu koji ima pionirski značaj za razvoj sociologije i statistike (Bajramović 2014: 30).

Fokusirajući se na naprijed spomenute teme, a svjestan činjenice da je “zabrazdio” u veoma rabljenu, zlorabljenu i vječito aktualnu problematiku, Bajramović svoj diskurs započinje provokativnim pitanjem: “Da li je za nauku i jednu malu zemlju u tranziciji političko ponašanje zaista dovoljno značajno pitanje da mu se posveti prvorazredna pažnja u situaciji u kojoj postoje mnogi ekonomski problemi, problemi nauke, obrazovanja, kulture, te mnogi drugi problemi egzistencije u ambijentu siromaštva?”

Uz ovo pitanje kroz cijeli diskurs autor provlači i mnoštvo drugih problema koji prekrivaju ovu zemlju kao tamni oblaci, puni latentnih nevolja i zle kobi. Uz to krucijalno pitanje autor postavlja i niz drugih pitanja, kao što su: šta je ljudsko ponašanje, šta je nepolitičko ponašanje? šta je ponašanje uopće? Tako, već na samom po-

četku pitanja, sipaju kao pahulje s otrezene vunene rukavice, pitanja koja permanentno ostaju aktualna i nedovoljno riješena, što autor naglašava u svom diskursu.

Tako je autor već na početku tim pitanjima “otvorio sebi veliki posao”, kojim će se baviti kroz knjigu, te postepeno utoliti žeđ mogućim odgovorima kojima će pokazati da je političko, kao i svako drugo uljudno ponašanje itekako važno, i da je od krucijalnog, pa bezmalo i od vitalnog značaja, jer ispravno i dobro političko ponašanje elementarni je činilac dobre politike, posebno kada se govori o profesionalnim političarima i osobama koje su na bilo koji način involvirane u političke strukture. Shodno tome, autor u svom tekstu daje i praktične upute, koje su na fonu stavova velikih mislilaca u smislu da političko ponašanje kreira dobru ili lošu politiku, koja bitno utječe na boljitak ili nazadak cjelokupnog društva. U tom smislu, autor se drži Aristotelova shvatanja politike “čiji je cilj najveće dobro, a najveće dobro jeste cilj najviše nauke, nauke o državi (politike). To Dobro za kojim država teži jeste pravda, a to je opšta korist” (Aristotel 1970: 93). Pravednost je po njemu opća vrлина iz koje proizlaze sve druge. Tako su po njemu pravednost i vojnička sposobnost dva glavna stuba bez

kojih država ne može opstojati; bez pravednosti ona se urušava iznutra, a bez vojničke sposobnosti ona je ugrožena svana.

Prema tome, zasigurno i autor Bajramović sa svojim djelom teži najvećem Dobru – Općem Dobru, politici koja teži sreći i blagostanju za sve žitelje, pa se zato ova knjiga može shvatiti kao mali kompendij u razumijevanju ponašanja, politike i države. U kompilaciji recentnih mišljenja o ovim fenomenima, autor nema dvojbe da oni koji hoće da vrše najvišu vlast trebaju imati barem tri osobine: 1) autoritet, 2) dosljednost i 3) uspješnost, što korespondira s trima osobinama, koje Aristotel navodi: 1) ljubav prema postojećem državnom poretku, 2) izvanrednu sposobnost i stručnost za obavljanje poslova koje iziskuje vršenje vlasti i 3) vrlinu, pravednost i moralan život (Aristotel 1970: 178). Shodno tome “za državu je najbolje da vlast bude u rukama stručnih i valjanih ljudi, koji ne dopuštaju sebi da griješe”, ističe Bajramović, parafrazirajući Aristotela.

Razvojem demokratije, danas u demokratskoj, građanskoj državi, politička prava građaninu su zakonom zagwarantirana, ali također i obaveze koje stoje u suodnosu s pravom. U tom smislu, obaveze i prava institucionalni su korektivi društvenog ponašanja, što autor

ističe u svom stavu o ponašanju uopće. Za društveno poželjno ponašanje, autor ističe neka osnovna prava iz Međunarodnog prava ljudskih prava, kao što su: pravo na život i fizički integritet, pravo na informiranje, slobodno iskazivanje stavova o politici i političkim subjektima, pravo političkog organiziranja, pasivno i aktivno pravo kandidiranja i izbora na političke i upravljačke funkcije, pravo utjecaja na političke procese i općenito funkcioniranje države, kao i sva druga prava po međunarodnom pravu ljudskih prava, međunarodnim konvencijama i ostalim aktima međunarodnog zakonodavnog sistema, kao i Ustav i ostala pravna regulativa pojedinačno svake zemlje, čemu autor pridaje ključnu važnost. S obzirom na politička prava i snagu suvereniteta koji proizlazi iz naroda, građanin svoje zahtjeve, opredjeljenja, primjedbe, mogućnost kandidiranja i izbora političkih kandidata može izraziti glasanjem na izborima, javnim skupovima, referendumom, štrajkom, te bojkotima, pobunama i protestima, kakve u posljednje vrijeme vidimo u arapskom svijetu, Ukrajini, te u dijelovima Bosne i Hercegovine, koji su ostavili dubokog traga u februarskim protestima 2014.

Referirajući se na odredbe međunarodnih pravnih akata,

kao i djela mnogih znanstvenih autoriteta iz oblasti filozofije, sociologije, prava, politologije i drugih znanstvenih disciplina, autor sve to na jedan plastičan način kompilira, te svojim minucioznim stilom “provlači” kroz svoj kritički diskurs, udahnujući mu novu dušu i dajući prijedloge za mnoga moguća praktična rješenja, koja bi zasigurno mogla poslužiti domaćim političarima, posebno profesionalnim, koji se “hvataju” u politiku, bez dostatnog teorijskog znanja, opće, političke i komunikacijske kulture, kao i potrebne moralne čistoće i čvrstine. Nasuprot tome, politički ideal na ovim prostorima ogleda se u sebičnosti, bahatosti, jeziku konflikta i mržnje, kiptećem nacionalizmu, lokalizmu i primitivizmu, kao i drugim oblicima koji su daleko od politike koja vodi zajedničkoj dobrobiti. Shodno tome, nije ni čudo što u svojoj knjizi *Završiti rat* Richard Holbrook zaključuje da je “Bosna zemlja u kojoj svaki dječak raste sa snom da će jednog dana imati svoju kontrolnu tačku” (Holbrooke 1998: 191).

Stavljajući ponašanje u kontekst društvenih odnosa i društvene svijesti, kao ključnih socioloških fenomena, autor će kroz cijeli svoj rad elaborirati tezu o raznim oblicima ponašanja, s posebnim fokusiranjem političkog ponašanja, s kojim on obuhvata mnoge

radnje i postupke koji na izravan ili neizravan način utječu na opće dobro, koje je supstituirano u državi, kao supstancijalnoj volji združenih pojedinaca, gdje se voljom “Hobsova društvenog ugovora” pojedinačno JA pretvara u zajedničko MI, na opću dobrobit zajednice, što bitno utječe na sva ona pitanja, koja autor postavlja kao ključna za život zajednice (ekonomska problematika, problemi nauke, obrazovanja, kulture, mnogi problemi egzistencije u siromaštvu itd.).

S tim u vezi, političko kao i svaki drugi oblik ponašanja, mora biti društveno poželjno tj. u skladu s društvenim normama i dobrim običajima, koji idu u prilog dobrobiti društva. Svako ponašanje rezultat je socijalizacije kao i konkretnih društvenih odnosa i društvene svijesti, ističe autor, pri tome navodeći poznatu Aristotelovu gnomu da “čovjek je po prirodi društveno i državotvorno biće”, jer, dodaje filozof: “čovjek van zajednice je čovjek bez svoje, bez zakona, bez ognjišta. Takav čovjek po prirodi želi rat, budući da je usamljen i prepušten igri slučaja” (Aristotel 1970: 5–6).

Referirajući se na recentne znanstvene autoritete, autor ističe potrebu uske simbioze sfere politike s društvom, pa čak i sa njihovim identificiranjem. Međutim, sa

historijskim razvojem društvenih snaga i društvenih odnosa, posebno u građanskom društvu, politika se izdvojila kao posebna sfera u odnosu na druge društvene segmente, te u ispoljavanju države shvatila se kao element apsolutnog duha, element najvišeg kvaliteta, što se posebno ističe u Hegelovoj filozofiji države i prava, kako navodi autor. Pored isticanja pozitivnih strana politike u Aristotelovu i Hegelovu stilu, autor također ističe politiku u negativnom, Marxovu stilu, kao sferu otuđenja, što nam na plastičan način predstavlja današnje političare, koji su se otuđili od naroda, postajući na taj način posebna kasta. Takvo ponašanje odraz je erozije moralne svijesti, kako individualne tako i kolektivne svijesti, kao i ukupnog ambijenta socijalizacije, moralnog i kulturnog djelovanja, društvenog naslijeđa i tradicije, navika, interesa, psiholoških stanja i mnoštva drugih činilaca, koje ulaze u ukupnu strukturu ljudskog bitka.

U tom smislu, autorov je diskurs multidisciplinarni, ali i komplementaran s drevnim filozofima – Platonom, Aristotelom, Ibn Haldunom, Hasanom Kjafijem Pruščakom i drugim. Kao najbolji primjer koji se može izvući iz knjige Džebraila Bajramovića jeste sličnost izvučena iz konteksta s jednom vrhunarnom Aristote-

lovom mišlju, kojom se, moglo bi se reći, imperativno poručuje da je “U najboljem državnom uređenju građanin onaj koji može i hoće da se pokorava i da vlada živeći moralnim životom” (Aristotel 1970: 98).

U svojoj analitici, autor strukturira društvo na: 1) društvenu stratifikaciju, 2) hijerarhijsku organizaciju i 3) koncentraciju najveće moći državnog aparata (Bajramović 2014: 9), te posebno ističe da “u tim okvirima svi ljudi, svi žitelji na jednoj državnoj teritoriji, sve institucije i organizacije trebaju (bolje rečeno moraju) da se ponašaju u skladu sa sistemom važećih normi”, navodeći dalje “da su u pravom smislu svete dužnosti podanika pokornost, vjernost i odanost u izvršavanju izražene volje vladajuće strukture”.

Naravno, i autor govori o klasnoj podijeljenosti društva – na vladajući sloj i podanike, društvenu podjelu rada i uloge, gdje su jasno određena pravila rada, reda i normi, bez kojih nema uljuđenog (civilnog) društva. Alternativa tome jeste bezvlašće i anomija, kao destruktivne pojave i razarači društva. U tom smislu autor ističe rad kao društvenu vrijednost koja određuje društveni status svakog pojedinca. Tako za svakog pojedinca u podjeli uloga u društvenoj podjeli rada bitno i odlučujuće određuje njegovo ponašanje, ko-

respondencija, moralna svijest, stručnost i kulturni habitus, što znači da svako mora biti svjestan svoje uloge u društvu, svojih prava ali i obaveza koje iz tih uloga proistječu, kodeksa ponašanja i moralnih skrupula koje su vezane za tu ulogu i društveni status svakog pojedinca, kao i u svakodnevnoj interakciji i komunikaciji.

U tom smislu, Bajramoviću zasigurno nije promakao jedan hadis u kojem su poslanika Muhammeda, s. a. v. s., njegovi ashabi pitali: “Koji su ljudi najbolji?”, a on je veoma brzo odgovorio: “*Najbolji među vama jesu oni koji se najljepše ponašaju i koji su najkorisniji društvu*”. Shodno tome, ponašanje kao krucijalni društveni fenomen, bilo političko ili nepolitičko, treba biti kulturno, racionalno i odgovorno, tj. usklađeno s idejom općeg dobra i s općim moralnim principom “ne čini drugome ono što ne želiš da drugi tebi čine”.

Imajući u vidu koncept Platoneve idealne države “u kojoj svako radi posao za koji je osposobljen”, i to za što je najbolje osposobljen, autor, aplicirajući taj prastari ideal na bh. političke prilike, postavlja opravdano pitanje da li su naši političari i vršioци vlasti kompetentni za posao koji obavljaju i da li se ponašaju u skladu s pozitivnim društvenim normama, kao pravilima poželjnog ponašanja, te u

skladu s kakvim svjetonazorom i moralnim habitusom žive i kakav je njihov odnos prema drugima.

Međutim, kada autor spominje staru definiciju politike, kao “vještine postizanja mogućeg”, onda opravdano postavlja suspektna pitanja ponašanja, koja impliciraju iz opusa političkog djelovanja, što najčešće isključuje deontološke moralne imperative, a obilato se služe utilitarističkim moralnim kompromisima, pa često i makiavelističkom krilaticom da “cilj opravdava svako sredstvo”, što se posebno provlači kroz autorovu naraciju kroz oblike i načine stjecanja vlasti na način najperfidnijih opsjena glasača, kao i oblike držanja i konzumiranja “blagodeti vlasti”, autokratskog i često despotskog ponašanja prema tom istom življu, svojim glasačima, koji su ih podigli na pijadestal zakonodavne i izvršne vlasti, prije toga ne znajući ništa o njihovim sposobnostima i karakteru, što se autor s čuđenjem pita: “Zar zaista neko vjeruje da većina birača-glasača, zaista dovoljno poznaje osobine kandidata i njihove stvarne sposobnosti da upravljaju državom ili nekim njenim dijelom” (Bajramović 2014: 51).

Shodno tome, autor postavlja pitanje državotvorne svijesti samih glasača, kao i pitanja pravne države, koja će teško zaživjeti bez tranzicije svijesti, tj. bez moralne i kulturne

izgrađenosti, odnosa prema radu, odnosa prema pojedincima i ukupnoj društvenoj zajednici, obavezama, pa do odnosa prema poštivanju pravnih normi, koje su se dosada nipodaštavale i iznad kojih se često uzdizala volja pojedinca. Zato autor s pravom kaže da se “jedna od suštinskih vrijednosti demokratije – ravnopravnost – gubi u procesima primjene prava kao instrumenta politike”.

Zbog toga autor prilikom izbora određenih kandidata postavlja pitanje moralne i stručne podobnosti s pitanjem “Da li je kandidat imao odgovarajuću stručnu spremu i radno iskustvo? Da li je imao pripisane ili stvarne afere tokom svog života, a naročito tokom obavljanja političkih funkcija? (Bajramović 2014: 52), iz čega se vidi autorov pokušaj da se u politiku uvedu Kantovi kategorički imperativi. No, pored beskompromisnosti prema glasačima, autor ističe razne smicalice, urote, laži, harange i beskompromisnu međustranačku borbu, posebno pozicije i opozicije, ističući prednosti pozicije koja propisuje način izbora, tok izbora i izborni materijal, logistiku, infrastrukturu i mnoštvo drugih pogodnosti, dok opozicija također ima svoje prednosti koje se sastoje u oštroj i bespoštednoj kritici, o svim manjkavostima, propustima i kriminalu trenutne vlasti.

No, pored međustranačke, unutarpartijske i unutarkoalijske borba ništa nije manje okrutna (Bajramović 2014: 57). Ističući tako permanentne konflikte u svim segmentima društva, što autor posebno naglašava, ne možemo a da taj dio autorove naracije kompariramo s Hobsovom sociološkom imaginacijom “rata svih protiv svih” (*Bellum omnia contra omnes*). Zbog toga se autor s pravom pita: “Zašto normalni, obrazovani, dobro obaviješteni ljudi pristaju na političko eksponiranje onih ispod prosjeka” (Bajramović 2014: 87).

Naravno, pitanje je za širu elaboraciju, koju je “načeo” dobrim dijelom i sam autor, nudeći poželjne modele vršenja vlasti u demokratskom sistemu, a jedan od mogućih odgovora jeste u činjenici da je politika, nažalost, shvaćena ne kao nauka o državi, kojom bi se trebali baviti najmudriji, najobrazovaniji (kako Platon kaže, filozofi), već kao polje na kojem dolazi do izražaja gruba sila (kako verbalna, tako i fizička), polje laži, ucjena, kriminala, nemoralna, pritisaka i drugih morbidnih postupaka i odnosa, koje obrazovan, moralan i pošten čovjek ne može podnijeti. Zato je nevjerovatan paradoks da takva kriminogena struktura propisuje i donosi norme za široke narodne mase, a sama ih ne poštuje i grubo krši. Takva praksa

poznata je još od stvaranja prvih država, gdje su se zakoni primjenjivali samo na podaništvo. O tome je jasno pisao Platon, koji se i sam okušao u politici, ali kao pošten čovjek nije mogao podnijeti sve te političke prljavštine, pa se “bacio” u teoriju, napisavši pored ostalih, dva vrijedna djela: *Državu* i *Zakone*. Isti slučaj imamo s Hasanom Kjačijem Pruščakom, koji je, napisavši djelo *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*, kojim je nastojao ukazati na sve slabosti koje su zahvatile Carevinu, kao i prijedloge sultanu Mehmedu III za oporavak i njenu stabilizaciju. Tako isto, Džebrail Bajramović u svom političkom kompendiju (priručniku) u kojem na kraći način izlaže svoj znanstveni diskurs o političkom ponašanju, te ga preporučuje kao poželjan i praktičan model ponašanja i vršenja vlasti u demokratskom sistemu s aplikacijom na bh. društveno-političke prilike.

Kao ključnu odrednicu ponašanja općenito, kao i političkog ponašanja, autor ističe fenomen socijalizacije. Kako je već ranije istaknuto da je čovjek društveno (državotvorno) biće, shodno tome autor ističe proces socijalizacije kao društveni fenomen kultivizacije, koji se može realizirati samo u društvu, počevši od porodice kao osnovne ćelije društva, škole, vjerskih ustanova, društva vršnjaka,

kao i normi (propisa) i institucija, koje svaka na svoj način utječe na razinu normi društveno poželjnog ponašanja, kao i socijalizacija i kultivizacija svakog pojedinca u smislu samoizgrađivanja.

Autor ističe da “socijalizacija počinje još u ranom djetinstvu u formi učenja normalnog ponašanja, to jest adaptibilnosti vladajućem sistemu ponašanja ili funkcionalnog društvenog opštenja, koje nazivamo normalnim”. S tim u vezi autor naglašava da “svako ponašanje ima svoj uzrok” koje može biti: svjesno, nesvjesno, voljno, instiktivno, razumno, nerazumno, emocionalno, uspješno, neuspješno, a uzroke ponašanja autor vidi kao: a) ponašanje uzrokovano djelovanjem prirodnih zakona, b) vrstu uzroka kao nagonsku, te c) uzroke koje autor smatra karakterističnim samo za ljude i ljudsko društvo, koje naziva racionalno-emotivnim (Bajramović: 2014: 15), koji su po njegovu mišljenju najkompleksniji i koji su uzročnici mnogih ambivalentnosti u društvenim odnosima, ali i u djelovanju na prirodu, što autor navodi kao “povećanu društvenu i ljudsku moć i smanjenu zavisnost od prirode”. Navodeći kompleksnost ljudske prirode i shodno tome raznih oblika ponašanja, autor posebno ističe društveno nepoželjna, devijantna ponašanja, kao što je nasilničko

i drugi oblici antisocijalnog ponašanja, koja se javljaju u svim segmentima društva, a oko čega su zaokupirane mnoge društvene nauke i institucije.

U tom općem društvenom kolopletu raznih oblika i varijeteta ponašanja, autor u centralno mjesto postavlja interese, navodeći čak i ono naše kolokvijalno vulgarno-materijalističko pitanje “procenta” u kontekstu kriminogenog dila, kao potpuno demaskiranog oblika pohlepnog ega, na osnovu čega autor zaključuje da “ako se ne može naći rezultanta pojedinačnih i grupnih interesa, onda nema ni politike”, što jasno implicira da su kroz politiku protežirani kako najveći, tako najperfidniji, pa i najvulgarniji sitnosopstvenički interesi, koji se očituju u svakom društvenom odnosu.

Ističući potrebe, kao prirodni i egzistencijalni fenomen, autor je uvjeren da se s njima često pretjeruje, te ih stavlja u diskurs moralnog utilitarizma, gdje je sve podređeno interesu, koristoljublju i pohlepi. To je ukorijenjeno u svim porama društva, pa i onim najvažnijim segmentima društvene nadgradnje: od sudstva, političkih partija, vlasti, medija, religije pa sve do pitanja bioetike – moralnog pitanja kloniranja životinja, genetskog inženjeringa, trgovine ljudima i ljudskim orga-

nima te mnoštvo drugih nečasnih radnji i odnosa, što sve ukazuje na galopirajuću eroziju javnog morala.

U tom svom “intelektualnom šaranju” autor je potegao i neka stara / nova pitanja iz demografije, kako kaže, pitanja politike od pamtivijeka: od Sparte, Trećeg Rajha, do Kine i crne Afrike, pitanja s maltuzijanskim predznakom u smislu odnosa ukupnog broja svjetskog stanovništva i količine hrane za prehranu te fantastične cifre koja je već prešla sedam milijardi. Također, autor problematizira pitanja koja su već odavno u žiži interesiranja politike, a čije rješavanje ili nerješavanje može imati nesagledive posljedice.

Tako on ističe da “feministički zahtjevi o rodnoj zaštiti, o nasilju ili sklapanju istospolnih brakova i pravo istih da usvajaju malodobnu djecu” (Bajramović 2014: 62) i dr., trebaju biti prethodno razmotreni sa stanovišta budućnosti porodice, nataliteta, zdravlja, te općenito budućnosti čovječanstva. Podatak da je u Francuskoj, nakon usvajanja zakona kojim se omogućava sklapanje istospolnih brakova, u 2013. sklopljeno preko 7.000 istospolnih brakova, zasigurno bi trebalo zabrinuti čovječanstvo, jer ako bi svi ti brakovi iskoristili i pravo usvajanja djece, imali bismo novih 7.000 homoseksualaca, te bi

se ta pojava širila geometrijskom progresijom, što bi bezmalo predstavljalo sunovrat čovječanstva.

I na kraju, s pravom se može re-zimirati da je autor uložio mnogo truda, da je konsultovao i proučio recentnu literaturu, doveo važne pojmove i činjenice u dobro smišljene korelacije, te jednostavnim i lahko razumljivim stilom unio novog svjetla u naprijed zadatu temu, te na osnovu toga smatram

da će se autorov trud pokazati kao višestruko vrijedan i koristan, prije svega za političare i one koji se žele baviti politikom, također za studente društvenih znanosti kao i za širu čitalačku publiku, koju zasigurno trebaju zanimati politička pitanja i političko ponašanje, kao neraskidivi dio ukupnih pitanja stvarnog, svakodnevnog života.

Dr. Fikret Bečirović